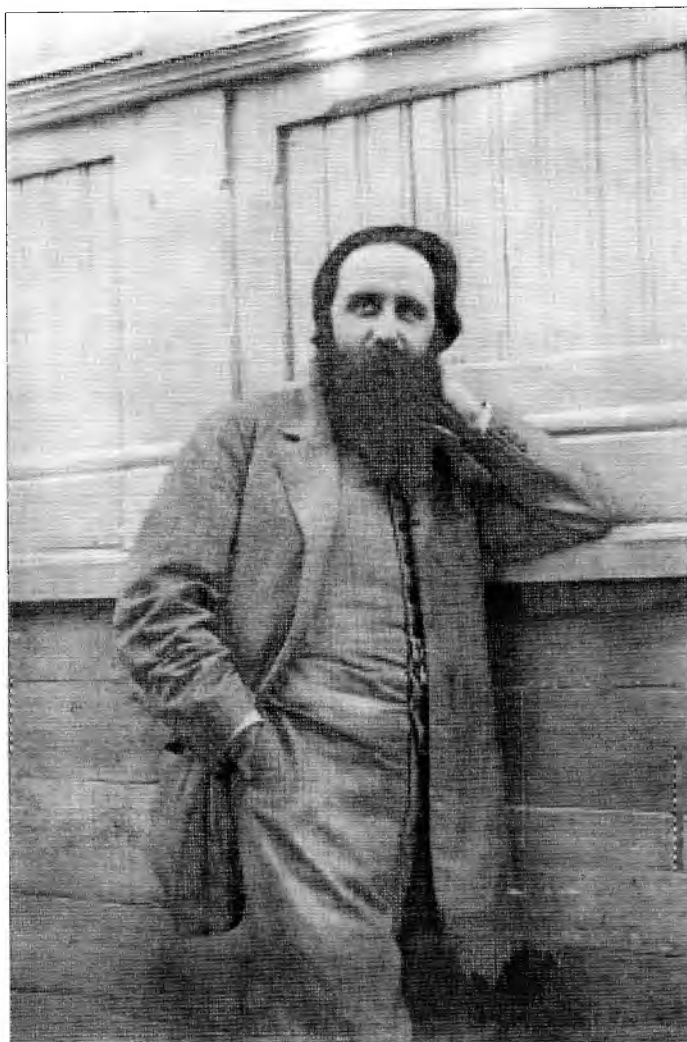

РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

140 років від дня народження
ФЕДОРА ШТЕЙНГЕЛЯ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
ВИПУСК
VIII

РІВНЕ - 2010

УДК 908 (447)
ББК 26. 890 (4 Укр – 4 Рів)

НАУКОВІ ЗАПИСКИ. Випуск VIII. – Рівне: видавець Олег Зень, 2010. – 338 с., 185 іл., 1 табл.

У науковому збірнику «Наукові Записки. Випуск VIII» опубліковані матеріали науковців, які відображають сучасний стан досліджень Волині, а також музейні та краєзнавчі дослідження України. Ряд статей проілюстровані фотографіями, таблицями, які опубліковані вперше. Цей випуск присвячений 140-річчю від дня народження Федора Штейнгеля.

Видання розраховане на докторантів, викладачів, аспірантів, магістрів, істориків, археологів, культурологів, етнологів, фольклористів, етнографів, мистецтвознавців, музейних працівників, біологів, вчителів, краєзнавців, художників, а також молодих дослідників, які роблять перші кроки у створенні нових знань.

Друкується в авторській редакції. Відповідальність за достовірність наукової інформації, фактів, цитат, посилань, літературних джерел, таксономічних, географічних назв та інших відомостей несуть автори.

Адреса редакції:
Рівненський обласний краєзнавчий музей,
вул. Драгоманова 19,
м. Рівне,
Україна,
33028

Телефон (факс) 0 (362) 26 75 80
www.museum.rivne-obl.eu
E-mail: rivnemuseum@ukr.net

© Рівненський обласний краєзнавчий музей, 2010
© Автори статей, 2010

Тексти вцілілих надгробків єврейського кладовища в Радивиліві

(За результатами повторного дослідження у вересні 2009 р.)

У районному центрі Рівненської області – м. Радивилів, неподалік автовокзалу, є сквер, в середині якого розташований меморіал полеглим у часи Другої світової війни радянським воїнам. Реально ж цей сквер посаджений на території єврейського кладовища, про яке поки що нагадують кілька збережених мацев (вертикальних надгробних плит), а також кілька десятків уламків з розбитих пам'ятників.

Символічний пам'ятник на території єврейського кладовища в Радивиліві.
Фото В. Ульянова 21.07.2006 р.

Уперше на території пам'ятки я побував у квітні 2005 р., коли директор Радивилівського історичного музею п. Олеся Шикало проводила екскурсію містом. Більш як через рік – 21 липня 2006 р., коли почав займатись дослідженням епіграфіки єврейських надгробків, я знову потрапив на єврейське кладовище в Радивиліві і вже більш детально оглянув тексти мацев. У цей же день працівником Бродівського історико-краєзнавчого музею п. Володимиром Ульяновим була проведена перша фото-

Мацева №1 з поховання марат Періль, 1878 р. Фото В. Ульянова 21.07.2006 р.

Знищений символічний пам'ятник на території єврейського кладовища в Радивиліві. Фото А. Корчака 7.09.2009 р.

фіксація пам'ятників. Та до безпосереднього дослідження текстів мені вдалося приступити лише 18 листопада 2006 р.

Варто врахувати, що за період з 18 листопада 2006 р., тобто моменту, коли на кладовищі я побував втретє, і до 7 вересня 2009 р. коли я знову потрапив туди, вигляд пам'ятки досить сильно змінився. Тоді з правого боку від алеї, що веде до меморіалу, в глибині скверу стояв пам'ятник. Являв він собою насипаний курган

висотою до 2 м, на горі якого стояли вертикально представлені одна до одної 6-7 горизонтальних частин надгробків у формі верхньої кришки саркофага. На курган рівномірно одна за одною були покладені 6 мацев. Власне тексти цих пам'ятників і стали об'єктом мого дослідження.

18 листопада 2006 р. мною було майже повністю прочитано та переписано тексти трьох надгробків і в наступних трьох епітафіях лише окремі фрагменти написів, імена та дата смерті. Тоді ж п. В. Ульяно-

Мацева №2 з поховання рева
Йосефа Перільмітера, 1912 р.
Фото В. Ульянова 21.07.2006 р.

Мацева №3 з поховання ма-
рат Чарні Мільдер, 1935 р.
Фото В. Ульянова 21.07.2006 р.

Мацева №4 з поховання рева
Зеева Фактора, 1929 р.
Фото В. Ульянова 18.11.2006 р.

було зроблено повторну фотофіксацію об'єктів. Незабаром переписаний текст було перекладено. Результати роботи вилито у статтю під назвою: «Поезія печалі. Що написано на вцілілих надгробках єврейського кладовища в Радивиліві?», яка була опублікована двічі [1; 2].

Частково виконана робота, недостатній на той час рівень прочитання мною тексту на івриті, ряд помилок, допущених при перекладі з івриту, спонукали мене через три роки повернутись знову до цієї теми. З іншої сторони, це було кладовище, з якого, по суті, й розпочалися мої дослідження надгробкових єврейських епітафій. Тому розпо-

чату в 2006 р. роботу я принципово змушений був вивести на належний науковий рівень.

Повертаючись до раніше досліджуваної теми, у вересні 2009 р. на зроблених В. Ульяновим фотографіях мацев мені вдалось прочитати всі незрозумілі раніше для мене частини текстів. Проблеми виникли лише з декількома словами, через що довелося знову відвідати кладовище. Коли 7 вересня 2009 р. я потрапив туди вчетверте, то побачив доволі жахливу картину. Раніше вертикально приставлені одна до одної на вершині кургану 6-8 горизонтальних частин надгробків були повалені і розкидані. Кур-

Мацева №5 з поховання
рева Йоселя Патохи, 1930 р.
Фото В. Ульянова 18.11.2006 р.

Мацева №6 з поховання
рева Хаїма, 1938 р.
Фото В. Ульянова 21.07.2006 р.

Обеліск №7 з поховання ма-
рат Шошани (Рози) Геллер.
Фото А. Корчака 7.09.2009 р.

Уламки єврейських надгробків з обеліском. Фото А. Корчака 7.09.2009 р.

ган поріс травою, а біля нього з'явилось близько 30-ти уламків єврейських надмогильних пам'ятників, серед яких стояв майже не понищений обеліск. Хто і з якою метою зруйнував пам'ятник – мені так і не вдалося дізнатись. Очевидно лише те, що робилося це за допомогою важкої техніки і не могло бути ніким не помічено. Невідомим залишається, хто і звідки привіз уламки пам'ятників та обеліск. І чи не пов'язані часом

ці дві події одна з одною. Потрібно сподіватись, що в майбутньому понищений пам'ятник буде все-таки відновлено, роздані уламки надгробків вдасться упорядкувати, а кладовище отримає належний державний захист.

Тим не менше, разом із привезеними знаменнями з'явився новий епіграфічний матеріал, а саме: майже повністю збережений текст на обеліску і три фрагменти на

Горизонтальна частина надгробка № 8.
Фото А. Корчака 7.09.2009 р.

Горизонтальна частина надгробка № 9.
Фото А. Корчака 7.09.2009 р.

Горизонтальна частина надгробка № 10.
Фото А. Корчака 7.09.2009 р.

на горизонтальних частинах надгробків. Сукупно з незрозумілими на фотографіях словами цей епіграфічний матеріал також був прочитаний і перекладений. Мною також була проведена третя детальна фотофіксація досліджуваних об'єктів, в тому числі і нових пам'яток. Таким чином, з епіграфічної спадщини єврейського кладовища в Радивиліві на сьогодні є збереженими, прочитаними та перекладеними з івриту на українську мову шість повних текстів на мацевях, один повний текст на обеліску і три фрагменти написів на горизонтальних частинах надгробків.

У цій статті всі ці досліджувані тексти та фрагменти написів представлені в оригінальній мові та власних перекладах згідно з вимогами щодо запису інскрипцій [3, 12-13]. Нумерація пам'ятників чи їх фрагментів введена тут згідно з нумерацією доданих до неї фотографій. Щодо перекладів, то хоча в цій статті мої трактування івритських епіграфій так само можуть містити неточності, тим не менше, в порівнянні з попередніми варіантами, поданими у вищезгаданій статті «Поезія печалі. ...», вони набагато точніші і містять суттєві виправлення. Сам зміст текстів доволі стандартний. Однак тут усе таки наявні певні вкраплення єврейської поховальної поезії. Найбільше це видно на відносно давніших пам'ятниках №№ 1, 2.

На завершення хочу сказати наступне. Зрозуміло, що вивчені тексти надгробків єврейського кладовища у Радивиліві в плані єврейської поховальної епітафії не являють собою чогось оригінального. Тим не менше,

вони є суттєвим штрихом у вивченні історії єврейської общини цього міста. Для мене ж це просто об'єкти, з яких почались мої дослідження єврейської надгробної епіграфіки. Увесь матеріал, зібраний в ході проведеної роботи: цифрові варіанти фотографій, переписані тексти, опубліковані статті, зберігаються в приватних архівах автора цих рядків та п. В. Ульянова.

Мацева № 1.

פ"ג | באי שרה בוכים | סרוו נא אל הציון הזה | ומר תבכו באשר פ"ג | אשה צנועה ויראת ז' ||
ערד בחצי ימיה | עזבה את בניה | והלכה לעולמה | האשה מ" פעריל בת | טוה יצחק צבי נ" כה ||
כסלו תרל"ט תנצב"ה ||

тут похована
прийшовши? співають плачуть
навідайтесь будь ласка до знаку цього
і гірко оплачте ту котра тут покоїться
жінка скромна яка боялась Бога
ще в половині днів своїх
покинула синів своїх
і відійшла у вічність свою
ця жінка марат (пані) Періль донька
вчителя нашого рева Їцхака Цеві померла
25 кіслева 639 (субота, 20 грудня 1878 р.) не-
хай буде душа її зав'язана у вузлі життя

Мацева № 2.

פ"ג | ר" יוסף | פערילמיטער | הה נפלה עטרת ראשו | במות אבינו נזר תפארתנו | איש משכיל
בנדיב לב | ר" יוסף יהודה זינדל | בן ר יצחק צבי ז"ל | [נפ] טר כ"ד ימים לחודש אדר | שנת
תרע"ב לפק | תנצב"ה ||

Ruhe im Frieden
lieber guter Vater
Deine ver waisten Kinder
vergessen dih nie

тут похований
рев (пан) Йосеф
Перільмітер
пан шанований
впала корона голови нашої
через смерть батька нашого вінець краси
нашої муж освічений і добросердечний
рев Йосеф Єгуда Зіндель син рева Їцхака
Цеві пам'ять його благословенна
помер 24 дня місяця адар року 672 в мало-
му рахунку (середа, 13 березня 1912 р.)
нехай буде душа його зав'язана у вузлі
життя

Спи спокійно
Дорогий добрий батьку
Твої осиротілі діти
Тебе не забудуть

Мацева № 3.

פ"ג טשארני מילדער | אשה | צנועה זקנה מרת | טשארני ב"ר יצחק הלוי | ג"ע כ"ה השון תרצו
| תנצבה ||

тут похована Чарні Мільдер
жінка
скромна старша віком марат (пані)
Чарні донька рева Їцхака Галеві
померла 25 хешвана 696 (четвер, 21 листопада 1935 р.)
нехай буде душа її зав'язана у вузлі життя

Мацева № 4.

פנ | איש | תם וישר | נשא וישר באמונו | הולך תמים ים | אנשים ר זאב | בר אפרים פישל |
פאקטאר נפ יג איר | ת"ר פ"ט' ת"נ'צ'ב"ה ||

тут похований
чоловік
непорочний і чесний
терпів і давав у вірі своїй
ходив досконало правотою?
мужчин рева (пан) Зеєв
син рева Ефраїма Фішеля
Фактора помер 13 іяра
689 (четвер, 23 травня 1929 р.) нехай буде
душа його зав'язана у вузлі життя

Мацева № 5.

מה נטמן | ר' יוסל פאטוחא | פ"ג איש תם וישר | רך בשנים נהנה | מיגיע בפניו? מוה | יוסף בר
קלמן | ג' י"ד תשרי תרצא | תנצבה ||

тут похований
рева (пан) Йосеф Патоха
тут покоїться чоловік непорочний і чесний
молодий літами який отримував насолоду
від праці перед обличчям Його? вчитель наш
рева (пан) Йсеф син рева Кальмана
помер 14 тішрея 691 (понеділок, 6 жовтня
1930 р.) нехай буде душа його зав'язана у
вузлі життя

Мацева № 6.

פנ | איש ישר ותמים | זקן ושבע ימים | אב לחשיב בנים | ר' חיים בר אליהו | נפטר ביום ז' אלול
| ת"ר צ"ח | תנצבה ||

тут похований
чоловік чесний і досконалий
старець і ситий днями
батько в поважних синів
рева (пан) Хаїм син рева Еліягу
помер дня 4^е елюля 698 (середа, 31 серпня
1938 р.)

нехай буде душа його зав'язана у вузлі
ЖИТТЯ

Обеліск № 7.

[ג] | שו[שנה] | ב"ר י' יוסף | גללר | ג' י"ח שבת | ת"ר צ"ב | ת"נ'צ'ב"ה' |

Roza Geller
26-I-1932 r.

тут похована
Шошана (Роза)
донька рева (пана) Йсраеля Йосефа
Геллера
померла 18 швата
692 (вівторок, 26 січня 1932 р.)
нехай буде душа її зав'язана у вузлі життя

Горизонтальна частина надгробка № 8.

טב נפ כ"ה אדר א ת...

...?? помер(ла) 25 адара (лютий-березень) 6...

Горизонтальна частина надгробка № 9.

מ' סימה בר ... | כ"ה' תמוז ...

марат (пані) Сіма донька рева (пана) ...
25 тамуза (липень-серпень) ...

Горизонтальна частина надгробка № 10.

[מ]שה בר יצחק קלמן[ן] | ... תרצג

[Мо]ше син рева Їцхака Кальма[на]
... 693 (1932-1933 рр.)

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Корчак А. Поезія печалі. Що написано на вцілілих надгробках єврейського кладовища в Радивиліві? // Прапор перемоги. – № 11 (7462). – Радивилів, 16 березня 2007. – С.5.
2. Корчак А. Що написано на вцілілих надгробках єврейського кладовища в Радивиліві? // Збірник матеріалів Науково-практичного семінару з питань охорони історико-культурної спадщини та науково-практичного семінару з питань історії та культури євреїв Галичини / Під ред. М. Шейхета. – Львів, 2007. – С.56-61. (Науковий центр Іудаїки та Єврейського мистецтва ім. Ф. Петракової).
3. Czyż A., Gutowski B. Nekropole kresowe. Skrypta dla inwentaryzatorów zabytkowych cmentarzy dawnych Kresow Wschodnich. – Warszawa: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2008. – 158 s.